

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 895

SAHÎHAYN'DA MECAZ
Belâgat Açısından Analitik Bir İnceleme
Dr. Duran EKİZER

Editör:
Doç. Dr. Nazife Nihal İNCE

ISBN: 978-625-7672-07-8

1. Baskı, Ocak 2021, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 23.10.2019
tarih ve 133 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Bu eserin ilmî / edebî redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.

Yayıncı Sertifika No: 48058

BASKI: **TDV**
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASIMEVİ | PRINTING HOUSE

Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde No. 11
Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

SAHÎHAYN'DA MECAZ

Belâgat Açısından Analitik Bir İnceleme

Dr. Duran EKİZER

DURAN EKİZER

■

1978 yılında Karaman'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini Karaman'da tamamladı. 2001 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2004 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "Cemâleddin İshâk b. Muhammed el-Karamânî'nin "et-Tevâbi fi's-Sarf" Adlı Eserinin Tahkiki" çalışması ile yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2005 yılında T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde bir süre imam-hatiplik yaptıktan sonra T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Konya Selçuk İhtisas Eğitim Merkezini derece ile bitirdi. 2010-2012 yılları arasında Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde araştırma görevlisi ve öğretim görevlisi olarak çalıştı. Ardından 2012-2020 yılları arasında yaklaşık 8 sene Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Arap Dili Belagati Ana Bilim Dalı Öğretim Görevlisi olarak çalıştı. 2016 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "Belagat Açısından Buhârî ve Müslim'de Meczaz İçeren Hadisler" adlı tez ile doktora eğitimini tamamladı. Bu çalışması ile Meridyen Derneği tarafından düzenlenen 7. Hadis Siret Araştırmaları Yarışması Doktora Kategorisi Mansiyon Ödülünü kazandı.

Evli ve iki çocuk babası olan yazar halen Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Arap Dili ve Belagati Ana Bilim Dalı'nda Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmaktadır.

Bu mütevazı çalışmayı, şefaatinu umarak, insanla ilgili bütün alanlarda olduğu gibi beyanda da eşsiz bir örnek olan yol göstericimiz ve üsve-i hasenemiz Sevgili Peygamberimize ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

■

İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	XIII
ÖN SÖZ	XV
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	3
1. Araştırmanın Konusu.....	3
2. Araştırmanın Amacı.....	4
3. Araştırmanın Yöntemi.....	6
4. Araştırmada Kullanılan Kaynaklar.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

FESAHAT, BELÂGAT, BEYAN, HAKİKAT, MECAZ VE HADİS KAVRAMLARI.....	17
1. FESAHAT KAVRAMI.....	17
1.1. Fesahatin Sözlük Anlamı.....	17
1.2. Fesahatin İstilah Anlamı.....	20
2. BELÂGAT KAVRAMI.....	27
2.1. Belâgatın Sözlük Anlamı.....	27
2.2. Belâgatın İstilah Anlamı.....	29
2.3. Belâgatın Tarihsel Gelişimi.....	31

3. BEYAN KAVRAMI	35
3.1. Beyanın Sözlük Anlamı.....	37
3.2. Beyanın İstilah Anlamı.....	39
4. HAKİKAT KAVRAMI.....	39
4.1. Hakikatin Sözlük Anlamı.....	42
4.2. Hakikatin İstilah Anlamı	45
5. MECAZ KAVRAMI.....	53
5.1. Mecazın Sözlük Anlamı	55
5.2. Mecazın İstilah Anlamı	57
5.3. Mecaz ile İlgili Önemli Kavramlar.....	67
5.3.1. Vaz‘	68
5.3.2. Karîne.....	71
5.3.3. Alâka	73
5.3.4. Delâlet	74
5.4. Mecaz Çeşitleri	76
5.4.1. Mecaz-ı Aklî.....	77
5.4.2. Mecaz-ı Lügavî.....	82
5.5. Hakikat-Mecaz İlişkisi.....	117
5.6. Tarihi Süreçte Mecazla İlgili Yaklaşımlar.....	123
6. HADİS KAVRAMI.....	126
6.1. Hadisin Sözlük Anlamı	126
6.2. Hadisin İstilah Anlamı	126

İKİNCİ BÖLÜM

BELÂGAT AÇISINDAN HADİSLERE YAKLAŞIM VE RESÛLULLAH'IN BELÂGATİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1. BELÂGAT AÇISINDAN HADİSLERE YAKLAŞIM.....	131
1.1. Dil Eserlerinde Hadislere Yaklaşım	133
1.1.1. Klasik Dil ve Belâgat Kitaplarında Hadis Kullanımı.....	135
1.1.2. Hadislerin Lafzen ve Manen Rivayet Edilmesi	140

2. RESÛLULLAH'IN BELÂGATİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	146
2.1. Resûlullah'ın Belâgatine Tesir Eden Faktörler	147
2.1.1. Kendisine Verilen Risalet Görevi	147
2.1.2. Resûlullah'ın Dili İyi Kullanan Bir Çevrede Yetiþmesi.....	152
2.1.3. Resûlullah'ın İnsanlara Konuşma Âdabı Konusunda Örnek Olması	157
2.1.4. Resûlullah'ın Şiire Karşı Tutumu	158
2.1.5. Kendisine Bahşedilmiş Olan Dil Dehası	162
2.2. Genel Hatları ile Resûlullah'ın Üslubu	163
2.2.1. Kur'ân-ı Kerim'in Üslubu ile Örtüşmesi	165
2.2.2. Cevâmiu'l-kelim Özelliğine Sahip Olması	168
2.2.3. Muhatabın Kavraması İçin Yavaş ve Tane Tane Konuşması ...	170
2.2.4. Muhatabın ve Ortamın Durumunu Gözetmesi	170
2.2.5. Yerine Göre Kısa ya da Uzun İfadeler Kullanması	173
2.2.6. Konunun ve Makamın Durumuna Göre Te'kidli İfadeler Kullanması.....	181
2.2.7. Zaman Zaman Beden Dilini Kullanması	186
2.2.8. Tekellüften ve Yapmacık İfadelerden Kaçınması.....	187
2.2.9. Daha Önce Kullanılmamış Orijinal İfadeler Kullanması	188

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BUHÂRÎ VE MÜSLİM'DE MECAZ İÇEREN HADİS ÖRNEKLERİ VE MECAZİ İFADELERİN BELÂGAT AÇISINDAN DEĞERLERLENDİRİLMESİ

1. BUHÂRÎ VE MÜSLİM'DE MECAZ İÇEREN HADİS ÖRNEKLERİ ...	193
1.1. İstiare İçeren Hadisler	201
1.1.1. İstiare-i Tasrihiyye	202
1.1.2. İstiare-i Mekniyye.....	218
1.1.3. İstiare-i Temsiliyye	229
1.2. Mecaz-ı Mürsel İçeren Hadisler	242
1.2.1. Cüz'iyet	242

1.2.2. Külliyyet.....	251
1.2.3. Âliyyet.....	254
1.2.4. Sebebiyyet.....	258
1.2.5. Hâliyyet.....	262
1.2.6. Mahalliyyet.....	266
1.2.7. Müsebbebiyyet.....	272
1.2.8. İtibâr-u Mâ Kâne.....	276
1.2.9. İtibâr-u Mâ Yekûnu/Mustakbeliyyet.....	277
1.2.10. Lâzımıyyet.....	280
1.2.11. Melzûmiyyet.....	283
1.3. Mecaz-ı Aklî İçeren Hadisler.....	286
2. MECAZÎ İFADELERİN BELÂGAT AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	292
2.1. Beyan İlmi Açısından Mecaz İçeren Hadisler.....	296
2.1.1. Hz. Peygamber'in Üslubunda Mecazın Yeri.....	296
2.1.2. Yapı Açısından Mecaz İçeren Hadisler.....	302
2.1.3. Anlam Boyutları Açısından Mecaz İçeren Hadisler.....	315
2.2. Din Dili Açısından Mecaz İçeren Hadisler.....	338
2.2.1. Teolojik Alanda Mecaz İçeren Hadisler.....	341
2.2.2. Ahkâm Alanında Mecaz İçeren Hadisler.....	347
2.2.3. Ahlak Alanında Mecaz İçeren Hadisler.....	352
SONUÇ.....	359
KAYNAKÇA.....	369
EKLER.....	383

ÖN SÖZ

■

Dil insanın duygu ve düşüncelerini ifade etmesini sağlayan en önemli vasıtaadır. Bu özelliği ile dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan en önemli unsurdur. Dilin ana gayelerinden birisi de; konuşanın kastettiği anlamın, muhatap ya da muhataplar tarafından istenilen düzeyde anlaşılmasıdır. İlâhî mesajın temel iki kaynağı olan Kur’ân-ı Kerîm ve hadis-i şerifler, dil açısından kendilerine yeni bir dil yapısı oluşturmamış; aksine canlı, reel ve sosyal bir gerçeklik içinde hayatietini sürdüren bir topluma, yine onun kendi dil kuralları çerçevesinde hitap etmiştir. Başka bir ifadeyle yüce mesaj, muhatap aldığı toplumun diline ait ifade yöntemlerini kullanmış ve göstermek istediği gerçeği, yine aynı toplumun lafız-mana ilişkisi açısından ürettiği dil alanları çerçevesinde ifade etmiştir. “Tabii dil” olarak nitelenebilecek bu dil; o dönemde yaşayan toplumun tarihi ile birlikte süregelen kültür, anlayış ve duygu dünyasının ürettiği bir sistemdir.

Yine vahyin ilk muhatabı olan ve Arap toplumu içinde yetişen Hz. Peygamber de (s.a.s.), mesajını aktarırken kendi toplumunun dilini etkin ve canlı bir şekilde kullanmayı amaçlamıştır. Resûlullah (s.a.s.), gerek peygamberlik vazifesinin gereği olarak ilâhî vahyi beyan ederken ve gerekse risaletin dışındaki alanlarda iletişim kurarken kendi dönemindeki Arapça’nın kullanım alanı çerçevesinde kendine ait bir üslup kullanmıştır. Onun bu üslubunun yansıması olan kavli hadislerle belâgat ilmi penceresinden bakıldığında,

kendine özgü anlatım özelliklerini bünyesinde barındıran ve edebî güzelliklerin birçok çeşidinin insicam içerisinde şekillendiği yüksek bir edebî şahsiyet görülmektedir. Sanat yapma gayesi olmaksızın oluşturulan nebevî üslup yapısının en önemli sac ayaklarından birisini de birçok çeşidi ile kullanılan mecazlar temsil etmektedir.

Ayrıca hadis-i şerifler, Kur'ân-ı Kerîm gibi varlık açısından fizik ve metafizik olarak tasnif edilebilecek iki alanla ilgili mesajlar içermektedir. Hadislerde, fizik alanda yaşayan muhataba özellikle metafiziğe ait hakikatleri daha etkili ve anlaşılır bir şekilde ifade etmek için zaman zaman teşbih ve mecaz gibi manayı genişletecek farklı anlatı teknikleri kullanılmıştır. Edebî pencereden bakıldığında, bu çeşitlilik ve renklilik muhatap açısından dinamik bir anlatım olarak kabul edilebilir.

Öte yandan vahyin ilk muhatabı olan Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ilâhî mesajları insanlara açıklama işlevini yerine getirme/beyan sorumluluğu verilmiştir. Bu nedenle Resûlullah, bu görevi yerine getirirken manayı daha etkili bir şekilde ifade etmek amacıyla beyanın çeşitli vasıtalarını kullanmıştır. Bu kullanım Hz. Peygamber'in üslubunda teşbih, mecaz ve kinaye gibi ifade güzellikleri ile belîğ bir ifade manzumesi oluşturmuştur. Edebî bir bakış açısı ile incelendiğinde hadis-i şeriflerin, beyanın her alanında onun (s.a.s.) yüksek belâgatinin kendine has kokusunu hissettiren ifadeler görülmektedir. Özellikle istiare ve mecazın hemen hemen her dalında çok güzel örnekler sunan Hz. Peygamber, dil açısından incelenmesi gereken yüksek bir edebî kişilik ortaya koymuştur.

Öte yandan hadislerde bulunan mecazi ifadelerin anlam boyutları, söylemin ilgili olduğu mevzu ile yakından alâkalıdır. Örneğin hadislerle bakıldığında genellikle Allah'ın zatı, sıfatları, iman, ahiret ahvali ve kıyamet alametleri gibi soyut alanlarda, anlamı somut ve anlaşılır bir şekilde ifade etmek için genelde teşbih ve mecaz üslubunun kullanıldığı görülmektedir. Yine muhatabın ve mananın durumuna uygun düşen ifade şekilleri kullanan Resûlullah (s.a.s.), ahkâm/hukuk alanına giren hususlarda didaktik bir üslup kullanarak, genelde hakiki anlamda kullanılan ifadeleri tercih etmiştir. Ancak manayı muhatabın zihin ve gönül dünyasında kalıcı ve tesirli kılmak

gayesiyle ahkâm ile ilgili konularda da zaman zaman kinaye ve mecaz gibi sanatsal anlatım tekniklerini kullanmıştır. Yine Hz. Peygamber, özellikle ahlâkî konularda terğîb (hayra yönlendirme) ve terhîb (kötülüklerden sakındırma) amacıyla mecazi ifade üslubunu çokça kullanmış ve tebliğ ettiği dinin temel prensiplerinin ashâbı tarafından içselleştirilmesi açısından zaman zaman mecazın ifadeye kattığı mübalağa, dinamiklik vb. unsurlardan faydalanmıştır.

Belâgat açısından bakıldığında yukarıda bahsedilen özellikleri haiz olan ve Hz. Peygamber'in kendine özgü üslubunu yansıtan kavli hadislerdeki edebî boyut, incelenmesi gereken önemli bir alan oluşturmaktadır. Ayrıca ifade edilmelidir ki; ülkemizde Hz. Peygamber'in edebî yönü konusunda yapılan çalışmalar henüz istenilen düzeyde değildir. Bu nedenle Hz. Peygamber'in (s.a.s.) üslubunda önemli bir yer tutan mecazi anlatımlar konusunda 2016 yılında “*Belâgat Açısından Buhârî ve Müslim’de Mecaz İçeren Hadisler*” başlığı ile bir doktora tezi hazırlamıştık. Ancak tezimizi yeniden gözden geçirerek basmak amacı ile bu eseri ortaya koymaya çalıştık. Bu kitapta Buhârî (ö. 256/869) ve Müslim’in (ö. 261/875) *el-Câmi’u’s-Sahîh*¹ adlı eserlerinde yer alan mecaz içerikli kavli ve merfû hadislerin hepsi tek tek incelenmeye çalışılmış ve Hz. Peygamber’in ifadelerinde yer alan mecaz unsurları tablo hâlinde sıralanmıştır. Ayrıca tespit edilen mecazi ifade şekillerinin Hz. Peygamber’in üslubundaki yansımaları belâgat açısından incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın konusu, amacı, yöntemi ve kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünü teorik çerçeve oluşturmaktadır. Bu bölümde *fesahat*, *belâgat*, *beyan*, *hadis*, *hakikat* ve *mecaz* kavramları incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümde belâgat ilmi açısından hadislere yaklaşımın nasıl olması gerektiği tartışılmıştır. Bu kısımda ilk olarak belâgat alanında yazılan klasik eserlerde hadis kullanımı tespit edilip, belâgat-hadis ilişkisi ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca Resûlullah’ın üslubunun özellikleri genel hatları ile incelenmeye çalışılmıştır.

1 Çalışmada bu iki eser kısaca Buhârî ve Müslim olarak isimlendirilmektedir. Ancak Buhârî kaynak gösterilirken “el-Buhârî” şeklinde harf-i ta’rifli olarak zikredilmiştir.

Üçüncü bölümün ilk kısmında Buhârî ve Müslim'den örnek olarak seçilen bazı kavli hadisler belâgat açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu hadislerin seçiminde ilk bölümde ayrıntıları ile anlatılan mecaz türlerini somut olarak yansıttığı düşünülen ifadeler dikkate alınmış; bölümün ikinci kısmında ise din dili açısından mecaz kullanımının ifadeye kattığı anlam boyutları hadislerden verilen örnekler üzerinden incelenmiştir.

Çalışmanın sonuç kısmında ise mecaz içeren hadislerin belâgat açısından incelenmesi sonucunda varılan tespitler ve elde edilen sonuçlar ortaya konmuştur. Ayrıca çalışmanın sonunda ek olarak Buhârî ve Müslim'de yer alan mecazi anlatım içeren hadislerin listesi ilgili kitap başlığı altında tablo hâlinde gösterilmiştir.

Son olarak bana kutlu Peygamberi'nin hadislerini çalışma imkânını bahşeden Yüce Allah'a hamdüsenâ ile şükürlerimi sunar, O'nun mübarek elçisi Hz. Muhammed'e (s.a.s.) salatüselam ederim. Ayrıca bugünlere gelmemde büyük emekleri olan muhterem anne-babama ve çalışma süresince hep yanımda olan eşim ve çocuklarıma teşekkür ederim. Yine bu çalışmanın ortaya çıkması esnasında düşünce ve yönlendirmeleri ile büyük katkı sağlayan başta Prof. Dr. Sedat Şensoy olmak üzere üzerimde emeği olan değerli hocalarıma minnet ve şükranlarımı arz ederim. Eserin ilim dünyasına kazandırılmasını uhdesine alan Türkiye Diyanet Vakfı'na da en kalbî teşekkürlerimi arz eder, hizmetlerinin daim olmasını Cenâb-ı Allah'tan niyaz ederim.

Ayrıca Arap Dili alanını sevmeme ve seçmeme vesile olan ve bu konuda kendilerini örnek aldığım pek muhterem hocam Dr. Halit Zavalı'ya, rahmeti Rahmân'a uğurladığımız merhum hocalarım Dr. Mustafa Meral Çörtü ve Dr. Erdoğan Albayrak'a teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Duran EKİZER
Ankara, 2021

Giriş

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Mecaz, anlama ile alâkalı disiplinler içerisinde oldukça geniş çerçeveye sahip olan bir kavramdır. belâgat ilminde bir ifade üslubu olarak kabul edilen mecaz, teşbih ve kinaye ile birlikte beyan ilminin temel konularından birisini oluşturmaktadır. Özellikle mecaz; bizzat kendi bünyesinde bulunan anlam genişlemesi boyutları ile Resûlullah (s.a.s.) tarafından çokça kullanılmış ve risaletinin en temel vazifelerinden birisi olan vahyi beyan etme ve muhataplara etkili bir üslupla aktarma açısından Hz. Peygamber'in üslubunda çok önemli bir konuma sahip olmuştur. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in sıklıkla kullandığı bir anlatım tekniği olan mecazın belâgat açısından incelenmesi gerekli olmaktadır. Söz konusu gereklilikten doğan bu çalışmanın giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve kaynaklarından bahsedilecektir.

1. Araştırmanın Konusu

Bu eserde etkili ve önemli bir anlatım üslubu olan mecazın Resûlullah'ın ifadelerindeki yansımaları ele alınmıştır. Araştırmanın temel noktalarından birisini oluşturan hadis lafızlarının ne kadar Resûlullah'a ait olduğu meselesindeki tartışmaları en aza indirme gayesi ile, çalışmada Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh*'lerinde yer alan hadisler merkeze alınmıştır. *Hadis* kavramının çerçevesi konusunda Resûlullah'ın ifadelerinin dışında sahabe ve tâbiunun sözlerini de kapsayacak derecede geniş tutan anlayış genel kabul gören bir yaklaşım olmasına rağmen, bu çalışmada sadece Resûlullah'ın bizzat kendi ifadeleri olan *kavli* hadisler¹ çerçevesinde mecaz kullanımını incelenmiştir. Yine çalışmaya konu olan hadislerin

1 Kavli hadis ile Hz. Peygamber'e isnad edilen Kur'an dışındaki sözler anlaşılmaktadır. Bu hadislere kavli sünnet de denmektedir. bkz. Ali Yardım, *Hadis I-II*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 32.

bu iki eser çerçevesinde ele alınmasının en önemli nedenlerinden birisi de câmi türü hadis kitaplarının sünen vb. türü eserler gibi sınırlı bir alanda değil, hayatın hemen hemen her alanıyla alâkalı rivayetlerin bulunduğu eserler olmasıdır. Dolayısıyla özellikle soyut kavramların daha çok kullanıldığı iman ve ahlak bahisleri ile fiten ve kıyamet alametleri gibi gaybî konularda mecaz üslubunun çokça kullanılmasından ötürü bu alanlarla ilgili hadislerin incelenmesi meseleye daha geniş bir bakış açısı katacağı için câmi türünde bir eserin seçilmesi gerekli olmaktadır.

Yukarıdaki izahlardan sonra ifade edilmelidir ki; araştırmanın konusu Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh*'lerinde yer alan hadislerde Resûlullah'ın ağzından çıkması kuvvetle muhtemel olan ve onun kendine özgü edebî üslubunu yansıtan ifadelerindeki mecaz kullanımlarının belâgat ilmi açısından incelenmesidir.

2. Araştırmanın Amacı

Hadisler -özellikle kavli hadisler- bir bağlamda söylenmiş ve belli bir gayesi olan ifadelerdir. Bu bağlamda herhangi bir hadis külliyatı genel olarak incelendiğinde her bir hadisin, muhataplara özellikle şer'î, ahlâkî, teolojik vb. alanlarda Müslümanların hayat tasavvurunu şekillendiren, kendine özgü bir anlam alanı içeren ve Hz. Peygamber'in kendine ait üslubu ile oluşturduğu söylemin bir parçası olduğu görülecektir. Daha açık bir ifade ile günlük hayatta kullanılan ve basit anlamlar içeren Hz. Peygamber'e ait ifadeler hadis olarak rivayet edilmemiştir.² Bu nedenle Hz. Peygamber'e ait olan her bir ifade dinî söylem açısından bir değer taşımaktadır.

Bu açıdan bakıldığında çalışma, her biri belâgat açısından önemli bir veri sunan hadisler içerisinde mecazın kullanıldığı rivayetleri belâgat ilmi çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu noktada

2 Mesela Resûlullah'ın günlük hayatında sarfettiği “yemek hazır mı?” gibi soru ve rutin diyalogları, ya da herhangi birisine “gel”, “git” vs. şeklindeki hitapları her ne kadar hadis tanımının içerisine girse de hadis külliyatında bu ifadeler müstakil bir hadis olarak rivayet edilmemiştir. Bu tür ifadeler genelde diğer rivayetlerdeki olay örgüsü içerisinde yer almaktadır. Hadislerin epistemolojik açıdan değerlendirilmesi için bkz. Murteza Bedir, *Sünnet-Hz. Peygamber'in Evrensel Mesajı*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2006, s. 47-58.

hadisler incelenirken belirlenen hedef, Hz. Peygamber'in üslubundaki mecaz unsurunun, ifadeye hangi edebî zenginlikleri kattığı noktasında yoğunlaşmaktadır. Çünkü mecaz, hakiki anlamda kullanılan bir kelime ya da terkinin kendisi için belirlenen temel anlamından alınıp başka bir manada kullanılması etrafında geliştiği için, mütellimin kendine ait edebî üslubunu daha belirgin bir şekilde yansıtmaya imkân sağlamaktadır. Bu nedenle çalışmanın ilk gayesi belâgat ilminin zaman içerisinde mecaz etrafında ürettiği kriterler çerçevesinde Hz. Peygamber'in ifadelerini edebî açıdan ele almaktır.

Ayrıca, çalışma Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kavli hadisleri etrafında yoğunlaştığı için onun Peygamber olma vasfının daima göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Dolayısıyla Peygamberlik özelliğinin ön planda olması nedeni ile hadisler üzerinde yapılacak bir incelemenin sadece edebî değil; diğer İslamî ilimlerin dil ve belâgatle kesiştiği noktalara temas etmesi zorunludur. İşte bu kesişim noktalarının en önemlilerinden birisi de mecaz kullanımıdır. Bu tespitten hareketle çalışmanın bir diğer amacı, belâgatın diğer İslamî ilimlerle ilişkisini hadislerdeki mecazi anlatımlar çerçevesinde edebî bir okuma ile ortaya koymaktır. Daha açık bir ifade ile hadisler, dinin ilgi alanına giren her konuda İslam düşüncesini şekillendirici bir işlev görmüştür. Dolayısıyla hadisler, Kur'ân-ı Kerim çerçevesinde belirlenen ve din dilinin ikinci kaynağını oluşturan ve geniş bir anlam alanına sahip olan söylemler bütünüdür. İslam ilim geleneğine bakıldığında bu anlam alanı, ilk olarak şer'î ve itikadî alanda ele alınmıştır. Ancak özellikle belâgat ilmi açısından bakıldığında, bu alanda telif edilen ilk eserlerden bugüne kadar hadislerin edebî açıdan önemli bir inceleme alanı olduğu, ayrıca hadislerin delalet boyutu ile ilgilenen belâgat haricindeki diğer ilimlerde ortaya konan eserlere bakıldığında, hadislerde yer alan teşbih, temsil, mecaz ve kinaye üsluplarına değinildiği görülmektedir. Dolayısıyla burada belâgat-kelam, belâgat-fıkıh usulü ve belâgat-ahlak ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Örneğin kelam ilminin ilgi alanına giren "Allah'ın dünya semasına inmesi", "insanı eli ile şekillendirmesi" ve "her iki elinin de sağ olması" gibi müteşâbihatla ilgili konularda ve yine iman gibi soyut bilgi alanlarında özellikle beyan ilminin temel iki alanı olan mecaz-ı mürsel ve kısaltılmış teşbih olan